

SYLWIA JASKUŁA

CZWARTA REWOLUCJA KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ

WSTĘP

Dynamiczne przemiany społeczne i technologiczne w XXI wieku przyczyniły się do wykształcenia nowej rzeczywistości, określanej jako hybrydalna, zespalającej wymiar tradycyjny, w którym od lat obecny jest człowiek, z nowym wymiarem wirtualnym. Rzeczywistość hybrydalna, zdefiniowana przez współistnienie dwóch zróżnicowanych wymiarów, umożliwia ich wzajemną koegzystencję i swobodny przepływ, przy zachowaniu ich odmienności oraz względnej niezależności¹. Z jednej strony poszerza ona znacząco przestrzeń kultury symbolicznej człowieka, ale z drugiej zmienia reguły zachodzenia i definiowania wielu jego działań. Rzeczywistość hybrydalna, wchodząc w skład integralnych elementów współczesnej ludzkiej egzystencji, redefiniuje jej podstawowe aspekty. Tworząc nowe przestrzenie społeczne i kulturowe, otwiera nowe pola debaty publicznej, tworzenia więzi, kształtowania tożsamości zbiorowej i jednostkowej, a także zmienia modele współczesnej komunikacji społecznej. Te ostatnie, podobnie jak wszystkie inne procesy związane z dynamiczną ewolucją świata jednowymiarowego w świat dwuwymiarowy, muszą stać się przedmiotem pogłębionych analiz i badań, poprzez adekwatne sposoby poznawania i ich wkomponowania w nowy typ studiów nad kulturą.

Wprowadzenie nowych technologii komunikacyjnych (od mediów społecznościowych po sztuczną inteligencję) przekształciło zarówno skalę, zakres, jak i charakter obecnej komunikacji społecznej. Wymiar wirtualny w sposób

---

Dr hab. Sylwia JASKUŁA prof. UJ – Uniwersytet Jagielloński; adres do korespondencji: ul. Władysława Reymonta 4, 30-059 Kraków; e-mail: sylwia.jaskula-korporowicz@uj.edu.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2033-5097>.

¹ Sylwia JASKUŁA, „Rzeczywistość hybrydalna”, w: *Rzeczywistość hybrydalna. Pomiędzy bytami*, red. Sylwia Jaskuła (Kraków: Księgarnia Akademicka, 2022), 15-32.

odmienny umożliwia jej przebieg, włączając nowe dynamiki interakcji społecznych oraz redefiniując tradycyjne granice czasowe i przestrzenne w komunikacji. Dzięki mediom społecznościowym komunikacja stała się natychmiastowa i globalna, umożliwiając zarówno masowe przekazywanie informacji, jak i bardziej intymne, jednostkowe rozmowy. Równocześnie sztuczna inteligencja wprowadza elementy indywidualizacji, automatyzacji i analizy danych na niespotykaną dotąd skalę. Ten postępujący proces wpływa jednak nie tylko na efektywność komunikacji, ale także na jej jakość i autentyczność. Technologie te, choć oferują możliwości łączenia ludzi z różnych kultur i środowisk, mogą również prowadzić do polaryzacji społecznej, rozprzestrzeniania dezinformacji oraz utraty prywatności. Ponadto wymiar wirtualny zmienia sposób, w jaki powstają relacje i przekazywane są emocje. W tym kontekście kluczowe jest zrozumienie, w jaki sposób rzeczywistość hybrydalna wpływa na zmianę modeli i form komunikacji społecznej.

Celem niniejszego artykułu jest analiza transformacji komunikacji społecznej w warunkach rzeczywistości hybrydalnej. Podejście to pozwala nie tylko na zrozumienie współczesnych wyzwań w zakresie komunikacji społecznej, ale także na sformułowanie nowych paradygmatów badawczych, które odzwierciedlają zmieniające się uwarunkowania współczesnego świata.

1. RZECZYWISTOŚĆ HYBRYDALNA JAKO NOWA PŁASZCZYZNA WSPÓŁCZESNEGO ŚWIATA

Rzeczywistość hybrydalna to koncepcja, która wyłania się z dynamicznego rozwoju technologii cyfrowych oraz ich integracji z codziennym życiem jednostek. Sam termin odnosi się do przestrzeni, w której fizyczne i cyfrowe aspekty rzeczywistości przenikają się, tworząc środowisko złożone z elementów tradycyjnej rzeczywistości materialnej oraz komponentów wirtualnych o charakterze „odcieleśnionym”. W klasycznej już pracy o kontinuum wirtualności Milgram i Kishino zauważają, że rzeczywistość hybrydalna mieści się pomiędzy pełną fizycznością a pełną wirtualnością, oferując szerokie spektrum doświadczeń, które integrują oba te światy². To nowe hybrydowe środowisko wymaga nowego podejścia badawczego, które uwzględni zarówno ontologiczne podstawy, jak i implikacje społeczne, kulturowe oraz etyczne. Rzeczywistość hybrydalna nie jest jedynie zjawiskiem technologicznym – to fundamentalna zmiana w sposobie, w jaki nie tylko postrzegamy, ale przede wszystkim organizujemy obecny świat.

² Paul MILGRAM i Fumio KISHINO, „A Taxonomy of Mixed Reality Visual Displays,” *IEICE Transactions on Information and Systems E77-D 12* (1994):1321-1323 .

Na przestrzeni ostatnich dekad nowe technologie komunikacyjne – od Internetu rzeczy (IoT) po rzeczywistość rozszerzoną (AR) i wirtualną (VR) – zmieniły sposób, w jaki ludzie funkcjonują w różnych sferach życia. Rzeczywistość hybrydalna redefiniuje tradycyjne granice przestrzeni społecznej i komunikacyjnej. Nie jest to jedynie rezultat technologicznego postępu, ale także wynik zmiany w sposobie odbierania i konstruowania rzeczywistości. Nowoczesne technologie nie tylko rewolucjonizują środowisko, w którym działamy, ale także zmieniają nas samych, redefiniując to, kim jesteśmy i jak interpretujemy świat³.

Rzeczywistość hybrydalna, zdefiniowana jako dynamiczne współistnienie elementów fizycznych i wirtualnych w jednolitym środowisku egzystencjalnym, jest jednym z kluczowych fenomenów współczesnego świata. Jej istota nie ogranicza się jedynie do integracji nowych technologii z codziennym doświadczeniem, nie jest już tylko narzędziem ani dodatkiem do tradycyjnego wymiaru, w którym obecny był i jest człowiek, współtworzącym elementem tego świata redefiniującym ontologiczne ramy⁴. Centralnym komponentem natury rzeczywistości hybrydalnej jest jej ontologiczna płynność, przejawiająca się w fakcie dynamicznego przenikania się różnych wymiarów istnienia (fizycznego i wirtualnego) w taki sposób, że ich granice stają się niemal niemożliwe do jednoznacznego określenia. W rzeczywistości hybrydalnej człowiek funkcjonuje jednocześnie w obu wymiarach, co redefiniuje sposób, w jaki doświadcza, interpretuje i reaguje na świat. Ta płynność ontologiczna wiąże się z faktem, że elementy świata wirtualnego coraz częściej integrują się z codziennymi doświadczeniami, wpływając na ludzkie działania, relacje i tożsamość.

Zacieranie granic pomiędzy tymi dwoma wymiarami ma również kluczowy wpływ na społeczne i filozoficzne pytania dotyczące tożsamości. Czy to, co przeżywamy w przestrzeni wirtualnej, jest równie „prawdziwe”, co doświadczenia w świecie fizycznym? W tym sensie ontologiczna płynność podkreśla przejście od tradycyjnego, linearnego myślenia o rzeczywistości do bardziej sieciowego i wielowymiarowego podejścia. W tradycyjnym rozumieniu tożsamość była zakorzeniona w jednostkowym doświadczeniu oraz interakcjach społecznych o nikłym stopniu zapośredniczenia, często zlokalizowanych w konkretnym środowisku o wyrazistym kontekście fizycznym i jego symbolicznych korelatach. W rzeczywistości hybrydalnej tożsamość jest znacznie bardziej abstrakcyjna, wielowymiarowa, płynna i w dużej mierze zależna od przestrzeni wirtualnej. Jej nowy wymiar obejmuje zarówno dane generowane przez użytkowników w sieci, jak i algorytmiczne „reprezentacje” obiektów

---

³ Luciano FLORIDI, *The Fourth Revolution: How the Infosphere is Reshaping Human Reality* (Oxford: Oxford University Press, 2014), 48.

⁴ FLORIDI, *The Fourth Revolution*, 52.

świata realnego o wysokim poziomie umowności, zakodowania i konceptualnego przetworzenia. „Technologia nie tylko umożliwia wyrażanie siebie, ale także kształtuje to, jak siebie postrzegamy i jak jesteśmy postrzegani przez innych”⁵, wprowadzając do obszaru tożsamości – jako fenomenu względnie stabilnej autoidentyfikacji – obrazy znacząco wypreparowane, kontekstualnie oderwane, symbolicznie zdekomponowane.

Ważnym aspektem rzeczywistości hybrydalnej jest również jej społeczny charakter. Rzeczywistość ta redefiniuje wzorce komunikacji międzyludzkiej, transformując sposób, w jaki jednostki wchodzą w interakcje z innymi. Media społecznościowe, będące jednym z fundamentalnych elementów hybrydalnej przestrzeni komunikacyjnej, tworzą nowe środowiska relacyjne, które łączą ludzi na skalę globalną, ale także rodzą nowe napięcia i wyzwania związane z autentycznością i tożsamością⁶. W rzeczywistości hybrydalnej podmioty społeczne funkcjonują jednocześnie w wielu przestrzeniach: fizycznej, wirtualnej, a często w ich wzajemnej interakcji, która dzieje się w przestrzeni symbolicznej w jej funkcjach moderujących, spajających, ale i transformujących. Ma to bezpośredni wpływ na relacje międzyludzkie. Zacieranie granic między światem fizycznym a cyfrowym, który zyskał zupełnie nowe potencjały symboliczne, otwiera nowe możliwości budowania więzi, ale także rodzi nowe wyzwania związane z autentycznością, intymnością i dynamiką relacji. Przede wszystkim rzeczywistość hybrydalna rewolucjonizuje pojęcie bliskości i dostępności w relacjach międzyludzkich. Dzięki zróżnicowanym rozwiązaniom technologicznym jednostki mogą podtrzymywać kontakty niezależnie od odległości geograficznej. Możliwość stałej komunikacji pozwala na tworzenie i utrzymywanie więzi, które wcześniej byłyby trudne do utrzymania, choć kontakty tego rodzaju pozbawione są często elementów nie tylko fizycznej, ale także personalnej obecności. Odgrywają one kluczową rolę w tradycyjnych relacjach międzyludzkich. „Technologia cyfrowa tworzy iluzję bliskości, jednocześnie modyfikując sposób, w jaki postrzegamy i doświadczamy relacji z innymi”⁷. Zmienia także dynamikę intymności w relacjach. Współdzielenie treści w mediach społecznościowych, takich jak zdjęcia, filmy czy wiadomości, stało się nową formą wyrażania zaangażowania emocjonalnego. Nie zawsze ma to pozytywne oddziaływanie, ponieważ „upublicznianie intymnych momentów w przestrzeni cyfrowej może prowadzić do erozji prywatności, a także do nowych form napięcia i konfliktów

⁵ Sherry TURKLE, *Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other* (New York: Basic Books, 2011), 77.

⁶ Manuel CASTELLS, *The Rise of the Network Society* (Oxford: Blackwell, 2009), 93.

⁷ TURKLE, *Alone Together*, 92. Tłumaczenia tekstów obcych, jeżeli nie zaznaczono inaczej, pochodzą od autora artykułu.

w relacjach”⁸. Prowadzi to do ich faktycznej depersonalizacji, której nie można mylić z procesami indywidualizacji. Te ostatnie mogą wykazywać systematyczny wzrost, obrastając właściwymi dla siebie formami mitologizacji. Dodatkowo algorytmy platform społecznościowych mają wpływ na sposób, w jaki postrzegamy i oceniamy relacje, kształtując nasze wybory i preferencje w nie zawsze świadomy sposób.

Jednym z wyzwań wynikających z powstania rzeczywistości hybrydalnej jest także problem autentyczności w relacjach. Ponieważ interakcje w rzeczywistości hybrydalnej często opierają się na technologii i mediowanych wizerunkach, mogą pojawiać się trudności w ocenie, na ile przedstawiane zachowania czy emocje są szczerze. Jak twierdzi Goffman, w kontekście interakcji społecznych „człowiek zawsze odgrywa pewną rolę przed publicznością”⁹. W świecie cyfrowym ta gra nabiera jednak zupełnie innej dynamiki. W hybrydowej przestrzeni relacji międzyludzkich jednostki mają większą swobodę wyrażania siebie, ale z drugiej strony może to prowadzić do nadmiernej kurateli własnego wizerunku, często jego znaczących manipulacji i powstawania zniekształceń w percepcji siebie oraz innych.

Nie można pominąć również wyzwań związanych z samotnością w rzeczywistości hybrydalnej. Chociaż technologia ułatwia nawiązywanie i utrzymywanie kontaktów, badania pokazują, że nadmierne korzystanie z mediów cyfrowych może prowadzić do izolacji społecznej. Jak wskazują Ryan, Rigby i Przybylski w swojej analizie wpływu mediów społecznościowych, „ilość kontaktów online nie zawsze przekłada się na ich jakość, a brak głębokich relacji może potęgować poczucie osamotnienia”¹⁰. Tym samym rzeczywistość hybrydalna wywiera zróżnicowany wpływ na relacje międzyludzkie, przynosząc zarówno nowe możliwości, jak i wyzwania. Otwiera drzwi do większej elastyczności i globalnych połączeń, poszerzenia przestrzeni komunikowania, a więc i przestrzeni kulturowej, ale jednocześnie komplikuje dynamikę intymności, autentyczności i jakości kontaktów. Zrozumienie tych zmian wymaga wieloaspektowego podejścia, które uwzględni zarówno potencjał, jak i ograniczenia tej nowej formy egzystencji w przestrzeni, wymagającej zintegrowanej analizy zgodnie z rosnącym charakterem jej wielowymiarowości, a jednocześnie zespolenia. Trudno już dzisiaj posługiwać się dwoma lub trzema teoriami rzeczywistości: fizyczną, symboliczną i wirtualną, bez uwzględnienia ich wzajemnych transformacji i przepływów.

---

⁸ Danah BOYD, *It's Complicated: The Social Lives of Networked Teens* (New Haven: Yale University Press, 2014), 76.

⁹ Erving GOFFMAN, *The Presentation of Self in Everyday Life* (Garden City: Doubleday, 1959), 45.

¹⁰ Richard M. RYAN, C Scott RIGBY i Andrew K. PRZYBYLSKI, „The Motivational Pull of Video Games: A Self-Determination Theory Approach”, *Motivation and Emotion* 30, nr 3 (2006):68.

2. CZWARTA REWOLUCJA

Przemiany wywołane powstaniem rzeczywistości hybrydalnej próbuje się już dzisiaj systematyzować i nadawać im swoiste określenia. Luciano Floridi w książce *The Fourth Revolution: How the Infosphere is Reshaping Human Reality* wprowadza wątek czwartej rewolucji, odnosząc go do przemian społecznych i kulturowych związanych z głębokim wpływem technologii informacyjnych na rzeczywistość, w której obecny jest współczesny człowiek.

Koncepcja czwartej rewolucji jest częścią szerszej refleksji nad transformacjami, które zmieniają sposób, w jaki ludzie rozumieją siebie i otaczający ich świat. W tej perspektywie czwarta rewolucja przypomina rewolucję kopernikańską, darwinowską i freudowską, które redefiniowały pozycję człowieka we wszechświecie. Pierwsza rewolucja, którą Floridi określił mianem rewolucji kopernikańskiej, przesunęła Ziemię z centrum wszechświata, zmieniając postrzeganie miejsca ludzkości w kosmosie. To odkrycie miało ogromne znaczenie nie tylko dla nauki, ale również dla filozofii, religii i kultury, ponieważ zakwestionowało dotychczasową wizję świata opartą na teologicznych dogmatach. Było to pierwsze z serii przesunięć, które zainicjowały proces decentralizacji człowieka w kontekście kosmicznym, podważając jego wyjątkowość i dominującą rolę w tworzeniu. Ta zmiana zainspirowała kolejne przemiany w myśli naukowej.

Druga rewolucja (darwinowska) polegała na zakwestionowaniu wyjątkowej pozycji człowieka w świecie biologicznym. Dzięki odkryciom Karola Darwina, a w szczególności teorii ewolucji przez dobór naturalny, człowiek przestał być postrzegany jako centralny element stworzenia, odrębny od reszty natury. Darwin pokazał, że człowiek jest jedną z wielu istot biologicznych, które ewoluowały na drodze naturalnych procesów, podlegając tym samym prawom przyrody, co każda inna forma życia. Rewolucja ta nie tylko zmieniła naukowe podejście do biologii, ale także wpłynęła na rozumienie miejsca człowieka w ekosystemie oraz jego relacji z innymi organizmami. Wywołała dyskusje filozoficzne, etyczne i teologiczne, ponieważ podważyła antropocentryczny światopogląd, w którym człowiek był koroną stworzenia. W kontekście współczesnym, rewolucja darwinowska pozostawia również ślad w podejściu do ochrony środowiska, bioróżnorodności i zrównoważonego rozwoju. Zrozumienie, że człowiek jest częścią większego systemu, niesie za sobą odpowiedzialność za dbanie o środowisko i harmonijne współistnienie z naturą, co stoi w sprzeczności z tezą o jego wyjątkowości.

Z kolei trzecia rewolucja (freudowska) odkryła podświadomość jako kluczowy aspekt ludzkiej psychiki. Podważyła ona tradycyjne pojmowanie człowieka jako racjonalnej istoty, w pełni kontrolującej swoje myśli i działania. Sigmund

Freud, ojciec psychoanalizy, wykazał, że znaczna część ludzkiego umysłu działa na poziomie nieświadomym, kierując zachowaniami, emocjami i decyzjami bez pełnej świadomości jednostki. Freudowskie odkrycia o nieświadomości, mechanizmach obronnych czy roli dzieciństwa w kształtowaniu osobowości zmusiły ludzkość do zaakceptowania faktu, że nasze życie wewnętrzne jest znacznie bardziej skomplikowane, niż początkowo sądzono. Wprowadziło to nową perspektywę postrzegania wolnej woli, stawiając pytanie, na ile nasze decyzje są naprawdę autonomiczne. Współcześnie koncepcja tej rewolucji rezonuje w kontekście badań nad sztuczną inteligencją oraz modelami uczenia maszynowego, gdzie podobieństwo do „czarnej skrzynki” działania AI (mechanizmy, których wewnętrzne procesy są niejasne lub nieprzejrzyste dla użytkownika) można porównać do nieświadomych procesów ludzkiego umysłu.

Czwarta rewolucja redefiniuje człowieka w rzeczywistości hybrydalnej, przekształcając nie tylko środowisko, w którym jest on współcześnie obecny, ale także to, jak postrzega siebie. Wprowadza radykalne przesunięcie w postrzeganiu człowieka jako integralnej części rzeczywistości hybrydalnej, która w książce Floridiego określana jest mianem Infosfery – przestrzeni, w której fizyczna i społeczna rzeczywistość łączy się z wirtualną. Rzeczywistość hybrydalna (Infosfera) to centralny element czwartej rewolucji. Obejmuje zarówno technologię (sieci, systemy informacyjne, cyfrowe ekosystemy), jak i kontekst społeczny, w którym ta technologia działa. Czwarta rewolucja wprowadza nową perspektywę, w której informacja i technologia stają się centralnym punktem w relacjach międzyludzkich, pracy, kulturze czy nauce. Człowiek przestaje być centralnym punktem rzeczywistości, staje się elementem dynamicznej sieci, w której zróżnicowane dane przepływają, kształtując świat. Kluczowym aspektem czwartej rewolucji jest decentralizacja człowieka. Floridi podkreśla, że człowiek nie jest już wyłącznie podmiotem poznającym świat, lecz także przedmiotem analizowanym przez systemy informacyjne. Rzeczywistość hybrydalna, jako dynamiczna sieć przepływu danych i informacji, nie eliminuje jednak aktywności człowieka ani jego szczególnych kompetencji. Lokalizuje go w wielu oddziałujących na siebie systemach o własnych, także jeszcze nierozpoznanych atrybutach. Systemy te kształtują rzeczywistość na wielu poziomach i obszarach: społecznych, gospodarczych i etycznych. Wyzwaniem staje się więc zachowanie równowagi między postępowem technologicznym a wartościami humanistycznymi.

W ramach rzeczywistości hybrydalnej granice między rzeczywistością fizyczną (jej reprezentacją w postaci rzeczywistości symbolicznej) a wirtualną stają się coraz bardziej rozmyte, co prowadzi do hybrydowych form istnienia. Postęp technologiczny prowadzi do sytuacji, w której świat wirtualny staje się równie rzeczywisty i istotny, jak świat fizyczny, znany nam świat społeczny

czy gospodarczy. Ta fuzja ma konsekwencje zarówno dla naszego codziennego funkcjonowania, jak i dla długofalowych struktur społecznych. Postęp technologiczny, szczególnie w zakresie sztucznej inteligencji, big data i internetu rzeczy, stawia ludzkość w obliczu nowego porządku, w którym informacje i dane odgrywają centralną rolę, stają się zasobami strategicznymi nowej cywilizacji. Rewolucja ta pokazuje, że człowiek nie jest już wyłącznie twórcą i odbiorcą informacji, ale także jej częścią – zarówno jako jednostka przetwarzająca dane, jak i generująca ślady cyfrowe.

W kontekście etycznym i filozoficznym czwarta rewolucja stawia wyzwania odpowiedzialnego zarządzania technologią oraz rozważania jej wpływu na człowieka i człowieczeństwo. Stawiając pytania o nową koncepcję tożsamości człowieka, uwzględnia jego obecność w wielu rzeczywistościach jednocześnie, budując różne jego aspekty w zależności od kontekstu, jakim jest nowe środowisko cywilizacji technologicznej, ale także zmiany w stylu życia, strukturze potrzeb oraz rodzaju więzi społecznych człowieka. Hybrydowość tożsamości oznacza, że jednostki mogą jednocześnie przebywać i być aktywne w różnych rodzajach rzeczywistości nowego świata, uwzględniając rzeczywistość wirtualną, dostosowując swoje zachowania, język i wizerunek w zależności od warunków, przestrzeni komunikacyjnej i podejmowanych w niej modeli aktywności. Floridi sugeruje, że taka płynność tożsamości może być zarówno wyzwalająca, umożliwiając eksperymentowanie z różnymi aspektami siebie, jak i stanowić wyzwanie wskutek generowania konfliktów pomiędzy różnymi wersjami jaźni. Ta rzeczywistość stawia pytanie, czy tożsamość hybrydowa zagraża poczuciu spójności jednostki, czy raczej pozwala na nowe formy autentycznego wyrażania siebie.

W świecie wirtualnym granica między tym, co autentyczne, a tym, co zapośredniczone technologią, staje się coraz bardziej rozmyta. Floridi zwraca uwagę na to, że doświadczenia w rzeczywistości hybrydalnej wymagają redefinicji autentyczności. Czy emocje wyrażane w przestrzeni wirtualnej mają tę samą wartość, co te przeżywane w tradycyjnym wymiarze? Czy wirtualne relacje są mniej „prawdziwe”? Współczesne badania pokazują, że coraz częściej ludzie uznają doświadczenia w wymiarze wirtualnym za równie istotne, co te w świecie uznawanym za konwencjonalny¹¹. Niemniej jednak aktualna pozostaje następująca kwestia: jak technologia może wspierać, a nie zastępować, rozwijać, a nie imitować, prawdziwe, głębokie relacje oparte częstokroć na wartościach określanych jako „autoteliczne”, a więc wartości same dla siebie, trudne do wymiany na inne i trudne do podrobienia, jak ludzka godność, wolność, poczucie honoru czy odpowiedzialności?

¹¹ Ewa DRYGALSKA, „Jak tworzyć cyfrowe doświadczenia zwiedzających? Badania i testowanie jako podstawa projektowania cyfrowych produktów w muzeum”, *Muzealnictwo* 62 (2021):100-110.

Czwarta rewolucja przekształca również rozumienie prywatności. Wszechobecne technologie cyfrowe gromadzą ogromne ilości danych osobowych, często bez pełnej wiedzy i zgody jednostki. Floridi podkreśla, że ochrona prywatności staje się jednym z kluczowych wyzwań współczesnego społeczeństwa, szczególnie w kontekście mediów społecznościowych, urządzeń IoT oraz algorytmów sztucznej inteligencji. Kwestia granic prywatności dotyczy nie tylko ochrony danych przed nadużyciami, ale również pytania o to, jak bardzo jesteśmy gotowi dzielić się naszą intymnością z technologią, która wpływa na nasze życie. Czy odpowiedzialne zarządzanie danymi i legislacja technologiczna nadążą za tempem innowacji? A może redefinicja prywatności stanie się koniecznym krokiem w odpowiedzi na transformację rzeczywistości hybrydalnej? Pytania te są o tyle zasadne, że wiążą się ze współczesnym rozumieniem fundamentalnych praw człowieka.

Wzrost znaczenia rzeczywistości hybrydalnej prowadzi do głębokich zmian w strukturach społecznych, ekonomii i kulturze. Wpływa na sposób, w jaki pracujemy (automatyzacja, zdalna praca), nawiązywanie relacji międzyludzkich (media społecznościowe) oraz rozwój edukacji i nauki (e-learning, dostęp do informacji). Redefiniuje tradycyjne struktury społeczne, zmieniając sposób, w jaki jednostki funkcjonują w grupach i społeczeństwie jako całości. Sieciowe technologie cyfrowe umożliwiają globalną komunikację i współpracę, co prowadzi do powstawania nowych form wspólnot i ruchów społecznych. Technologie komunikacyjne, szczególnie media społecznościowe, na nowo określają sposób, w jaki ludzie nawiązują relacje. Więzi międzyludzkie stają się bardziej rozproszone i wielowymiarowe. Ludzie komunikują się przez platformy cyfrowe, które pozwalają na natychmiastowe interakcje, bez względu na geograficzne granice. Z jednej strony media społecznościowe mogą ułatwiać budowanie więzi, z drugiej zaś często prowadzą do powierzchowności relacji czy problemów, takich jak „samotność w tłumie”¹². Wyzwaniem pozostaje zrozumienie, jak technologia może wspierać głębsze relacje międzysobowe, a więc nie tylko międzyjednostkowe, interakcje o charakterze społecznym, uwzględniając – podobnie jak w przypadku praw człowieka – obecne w nich prawa kulturowe?

Czwarta rewolucja nie tylko zmienia teraźniejszość, ale także kształtuje przyszłość. Technologie informacyjne mogą prowadzić do dalszej interakcji ludzi i maszyn, otwierając nowe możliwości, ale także stawiając pytania o granice człowieczeństwa i odpowiedzialne wykorzystywanie technologii. Nie każda forma interakcji bowiem prowadzi do rzeczywistej integracji, nie zawsze jest właściwie pojętą komunikacją. Badania Floridiego mają szerokie implikacje zarówno dla

¹² Zygmunt BAUMAN, *Razem osobno* (Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2003); Erich FROMM, *Escape from Freedom* (New York: Farrar & Rinehart, 1941).

teorii, jak i praktyki komunikacji społecznej. „Czwarta rewolucja” zmusza do refleksji nad tym, jak skutecznie i etycznie zarządzać interakcją między światem fizycznym, społecznym a wirtualnym, aby wykorzystać jej potencjał, unikając jednocześnie zagrożeń. Opisana przez Luciano Floridiego czwarta rewolucja otwiera nowe perspektywy dla ludzkości, ale jednocześnie stawia wyzwania, które wymagają głębokiej refleksji filozoficznej, kulturowej, a szczególnie etycznej, do której nie skłania instrumentalny świat cywilizacji technologicznej. Analiza wybranych zagadnień procesu czwartej rewolucji zostanie omówiona bardziej szczegółowo w kontekście transformowania komunikacji społecznej w rzeczywistości hybrydalnej. Ten nowy wymiar obecności współczesnego człowieka to nie tylko przestrzeń przenikania tradycji, współczesności i przyszłości, żywego świata ludzi i technologii – to nasza nowa rzeczywistość, która redefiniuje, kim jesteśmy i dokąd zmierzamy jako gatunek. Aby w pełni wykorzystać jej potencjał, musimy nie tylko rozumieć jej dynamikę, ale także działać odpowiedzialnie i z wizją długoterminowego dobra.

Gdyby odwołać się do klasycznej koncepcji rewolucji naukowych Thomasa S. Kuhna, opisywana tu „czwarta rewolucja” może być rozumiana jako przesunięcie paradygmatu: od „normalnej nauki” komunikowania, zdominowanej przez monomedialne, silnie osadzone w czasie i miejscu praktyki, ku paradygmatowi komunikacji w Infosferze i rzeczywistości hybrydalnej. Zjawiska, które wcześniej uchodziły za „anomalia” (asynchroniczność, multimedialność, automatyzacja i algorytmizacja przekazu), kumulując się, doprowadziły do „kryzysu” dotychczasowych kategorii, a następnie do rekonstrukcji pojęć i reguł, w tym znaczeń „obecności”, „autentyczności” i „prywatności”. Jednocześnie, w odróżnieniu od Kuhna, zmiana nie dotyczy wyłącznie teorii, lecz ma charakter techno-społeczno-epistemiczny: obejmuje infrastrukturę, praktyki i instytucje, przez co *incommensurability* (niewspółmierność) przybiera formę nie w pełni przekładalnych języków i standardów działania w sferze fizycznej, symbolicznej i wirtualnej.

3. TRANSFORMACJE KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ W RZECZYWISTOŚCI HYBRYDALNEJ

Pojawienie się rzeczywistości hybrydalnej zrewolucjonizowało tradycyjne modele wymiany informacji i relacji międzyludzkich. Komunikacja, która kiedyś była ograniczona przez czas i przestrzeń, dzięki przestrzeni wirtualnej zyskała nowe możliwości, umożliwiając asynchroniczność, globalny zasięg oraz multimedialność przekazów. Przestrzeń klasyczna, zakorzeniona w tradycyjnych

ramach społecznych i kulturowych, wciąż odgrywa ważną rolę, jednak coraz częściej ustępuje miejsca elastycznym i dynamicznym rozwiązaniom oferowanym przez środowisko wirtualne. Porównanie tych dwóch form komunikacji pozwala lepiej zrozumieć ich unikalne cechy, wyzwania oraz wpływ na rozwój społeczeństwa w różnych jego aspektach – od relacji międzyludzkich, przez organizację pracy, aż po możliwości współczesnej edukacji. Poniższe zestawienie ukazuje kluczowe różnice między komunikacją w przestrzeni klasycznej i wirtualnej, rzucając światło na ich konsekwencje dla współczesnej kultury i codziennego życia.

Tabela 1. Porównanie komunikacji w przestrzeniach klasycznej i wirtualnej

(źródło: opracowanie własne).

Komunikacja	
przestrzeń klasyczna	przestrzeń wirtualna
relacje czasoprzestrzenne istotne	komunikacja nie jest związana z parametrami miejsca i czasu (komunikacja asynchroniczna, niezależna od miejsca)
komunikowanie bezpośrednie	komunikowanie pośrednie
dominacja przekazów jednorazowych	dominacja przekazów powielanych
przekazy zasadniczo monomedialne	przekazy zasadniczo multimedialne
duże znaczenie kontekstu i sytuacji komunikacyjnej	mniejsze znaczenie kontekstu i sytuacji komunikacyjnej
stabilność technologii przekazu	zmienność i naprzemiennność technologii przekazu
stabilność kodów i konwencji komunikowania	zmienność kodów i konwencji komunikowania
ograniczone możliwości komunikacji wielu-do-wielu	możliwość komunikacji wielu-do-wielu z nieograniczoną liczbą osób
bariery w organizacji i wykorzystaniu wielopodmiotowych systemów komunikowania	łatwość w organizowaniu sieci technicznych i społecznych systemów komunikowania
granice komunikacji międzykulturowej wyznaczone są przez mechanizmy kontroli określone interesami i lojalnością wobec grup	granice komunikacji międzykulturowej przekraczają formalne i nieformalne stosunki władzy i w dużej mierze wyznaczone są przez kompetencje, środki, chęci i potrzeby konkretnych użytkowników sieci

Różnice między komunikacją w przestrzeni klasycznej i wirtualnej są głębokie oraz mają znaczący wpływ na współczesne metody przekazywania informacji i budowania relacji. W przestrzeni klasycznej komunikacja odbywa się w określonym miejscu i czasie, gdzie bezpośrednia obecność rozmówców odgrywa kluczową rolę, w przestrzeni wirtualnej natomiast zanikają granice czasowe i przestrzenne – komunikacja może odbywać się asynchronicznie, co umożliwia interakcje niezależne od lokalizacji i czasu.

Komunikacja klasyczna ma charakter bezpośredni, wymagający fizycznej obecności rozmówców oraz ich interakcji w czasie rzeczywistym. Z kolei przestrzeń wirtualna opiera się na komunikacji pośredniej, realizowanej za pomocą technologii, takich jak e-maile, komunikatory czy platformy społecznościowe. Przekazy w komunikacji klasycznej mają zazwyczaj jednorazowy charakter, skierowany do konkretnego odbiorcy w danym momencie. W przestrzeni wirtualnej natomiast sprzyja się wielokrotnemu powielaniu przekazów – wiadomości mogą być odczytywane, udostępniane i analizowane przez nieograniczoną liczbę osób.

Klasyczna przestrzeń komunikacyjna korzysta z monomedialnych form przekazu, takich jak rozmowy czy dokumenty papierowe. Przestrzeń wirtualna natomiast wprowadza multimedialność, integrując tekst, dźwięk, obraz i wideo, co zwiększa możliwości oddziaływania na odbiorców. Co więcej, komunikacja klasyczna wymaga silnego powiązania z sytuacją i kontekstem, w którym się odbywa. Tymczasem w przestrzeni wirtualnej kontekst ma mniejsze znaczenie – rozmówcy mogą funkcjonować w różnych środowiskach, bez potrzeby dostosowywania się do bieżących warunków drugiej strony.

Stabilność technologii jest cechą charakterystyczną dla przestrzeni klasycznej, na przykład w przypadku długotrwałego użycia telefonów czy dokumentów pisanych. W przestrzeni wirtualnej technologie ewoluują szybko, co zmusza użytkowników do adaptacji coraz nowych narzędzi komunikacji. Ponadto w przestrzeni klasycznej dominują stabilne kody i konwencje komunikowania, ugruntowane w tradycjach i normach kulturowych. Z kolei w środowisku wirtualnym kody te są zmienne i elastyczne, dostosowywane do wymagań nowoczesnych technologii i globalnych standardów.

Klasyczna komunikacja oferuje ograniczone możliwości interakcji „wielu-do-wielu”, co wynika z barier technicznych i organizacyjnych. W przestrzeni wirtualnej te bariery zostały przełamane – komunikacja odbywa się na ogromną skalę, łącząc użytkowników w globalnych sieciach społecznościowych. Organizowanie wielopodmiotowych systemów komunikacyjnych w klasycznej przestrzeni wiąże się z trudnościami. Przestrzeń wirtualna natomiast pozwala łatwo tworzyć takie systemy dzięki zaawansowanym technologiom cyfrowym.

Granice komunikacji międzykulturowej również różnią się w obu przestrzeniach. W przestrzeni klasycznej są one definiowane przez mechanizmy kontroli, interesy oraz lojalność wobec określonych grup. W przestrzeni wirtualnej te granice stają się bardziej płynne, a ich charakter zależy od kompetencji, zasobów i potrzeb użytkowników.

Połączenie dwóch wymiarów obecności współczesnego człowieka, z pełnymi konsekwencjami łączenia odmienności procesów komunikacji w nich

zachodzących, generuje również zmiany charakteru i zakresu komunikacji społecznej tworzonej w nowych warunkach rzeczywistości hybrydalnej. Dzieje się tak przede wszystkim na skutek postępu technicznego i technologicznego, ale również w wyniku rozwoju symbolicznej wyobraźni oraz aktywności człowieka, wychodzącej poza dotychczasowe wzory interakcji społecznych. Trudno sobie wyobrazić współczesny świat bez dynamicznej i zróżnicowanej przestrzeni komunikacyjnej, jaką stworzyła rzeczywistość hybrydalna. Potrzeba, a nawet konieczność swobodnego przepływu symbolicznych komponentów komunikacyjnych staje się coraz bardziej istotna. Przesyłanie informacji do dowolnego odbiorcy, na dowolną odległość, w dowolnym czasie, w dowolne miejsce stało się tak powszechne i oczywiste, że nikt nie uważa tego fenomenu za coś zadziwiającego. Przepływy komunikacyjne, a także interakcje, stwarzają nowe możliwości. Nie wystarcza już prosta transmisja informacji wyłącznie w jednym kierunku. Potrzeby rozwojowe powodują zainteresowanie wielostronną wymianą, dzieleniem się, wzajemnością w przekazie informacji, a więc właśnie możliwościami interaktywnego istnienia komunikacji w procesach uczenia się, wzajemnych akomodacji, synergii systemowych jako symptomu nowych kryteriów rozwoju. Bez wątplenia rodzą się w ten sposób także nieznanne dotąd rodzaje ryzyka, często też zagrożenia, niepewności, a nawet zagubienia. Procesy mieszania się przestrzeni komunikacyjnych mogą prowadzić do ich ujednoczenia i zagubienia unikalnych elementów różnicujących je. Z drugiej strony dynamiczna obecność człowieka w wielości przestrzeni komunikacyjnych może prowadzić do sterowanej alienacji, wypuklania osobliwości jednej formy komunikacji, a nawet zamykania się na interakcje społeczne.

Ewolucja współczesnego świata wymusza przeobrażenia w komunikacji społecznej, która zmienia swój charakter, przechodząc od statyki do dynamiki, od zamkniętego do otwartego procesu jej konstruowania, od budowania jej struktury do uczenia się procesu jej przekształceń, od koncentracji na treści do skupienia się na sposobach jej wykorzystania, wielorakiej przemiany i wdrożenia w zmieniające się realia rzeczywistości. Coraz rzadziej potrzebne jest dzisiaj ujęcie komunikacji społecznej jako stabilnej struktury. Owa przemiana zmierza w kierunku komunikacji rozumianej procesualnie, gdzie uznaje się transgresyjny potencjał podmiotu, przyjmując, że generowane interakcje są podatne na twórczą modyfikację występującą jako konsekwencja dynamicznych zmian otoczenia.

Klasyczne rozumienie komunikacji społecznej polegało na umiejętności dostosowania się do istniejących wzorów interakcji, ugruntowanych systemów wartości oraz norm zachowań. Takie podejście było skuteczne w czasach, gdy te wzorce cechowała względna stabilność. W warunkach dynamicznych zmian społecznych komunikacja nie może już opierać się wyłącznie na dostosowaniu

się – wymaga natomiast zdolności do rekompozycji i eksploracji nowych sposobów interakcji. Tym samym zmienia się podejście do komunikacji: z umiejętności adaptacyjnych na zdolności eksploracyjne i twórcze.

Proces ten prowadzi do przekształcenia komunikacji społecznej z modelu statycznego, opartego na utrwalonych strukturach, do modelu dynamicznego, uwzględniającego zmieniające się warunki współczesności. Komunikacja staje się bardziej procesualna i zorientowana na rozwój, co otwiera nowe możliwości. Zamiast koncentrować się wyłącznie na przekazywaniu ustalonych treści, współczesna komunikacja skupia się na twórczym wykorzystaniu tych treści, ich ciągłej transformacji oraz dostosowaniu do zmieniających się realiów rzeczywistości hybrydalnej.

Te zmiany nie tylko redefiniują charakter komunikacji społecznej, ale także przekształcają sposób jej rozwoju – od statycznego przechowywania struktur komunikacyjnych do ich aktywnego przekształcania w odpowiedzi na potrzeby i dynamikę otoczenia. Współczesne podejście akcentuje transgresyjny potencjał komunikacji, przyjmując, że interakcje społeczne są podatne na twórczą modyfikację, wynikającą z ciągłych zmian w środowisku społecznym, technologicznym i kulturowym.

Adaptacyjne motywacje rozwoju komunikacji społecznej opierają się na potrzebie skutecznego funkcjonowania w różnorodnych środowiskach społecznych. Proces ten umożliwi jednostkom przyswojenie większej liczby wzorów wchodzenia w interakcje, co zwiększa elastyczność w komunikacji oraz zdolność do budowania porozumienia i zaufania. Dzięki temu osoby są lepiej przygotowane do radzenia sobie z różnorodnością społeczną, co wspiera integrację, współpracę i wzajemne zrozumienie w globalnym świecie. Te mechanizmy adaptacyjne często wynikają z potrzeby unikania konfliktów, poszukiwania wspólnych wartości oraz dążenia do osiągnięcia wspólnych celów w złożonych interakcjach społecznych.

Z kolei motywacje transgresyjne w rozwoju komunikacji społecznej wynikają z dążenia do przekraczania granic poznawczych, społecznych i kulturowych, co sprzyja kreatywnemu konfigurowaniu i łączeniu wzorów oraz sposobów komunikacji. Oznacza to nie tylko adaptację do istniejących norm, ale także aktywne eksperymentowanie z nowymi formami interakcji oraz ich integracją w spójne struktury. Dzięki temu procesowi powstają innowacyjne podejścia do komunikacji społecznej, wzmacniające otwartość, zrozumienie i współpracę w zróżnicowanych środowiskach społecznych. Ten typ motywacji zachęca do rozwijania nowych sposobów porozumiewania się, które nie są ograniczone tradycyjnymi schematami.

Opisane powyżej zmiany wywołane przeobrażeniami współczesnego świata, odchodzącego od statycznych układów i wolno przekształcających się uwarunkowań, a przechodzącego w kierunku mobilnych, zmiennych struktur, wytworzyły

również nowy model komunikacji społecznej. Dzisiejsza przestrzeń funkcjonowania generuje transgresyjny model ludzkiej aktywności, charakteryzujący się zdolnością do systematycznego i świadomego przebudowywania istniejących już form komunikacji, odchodząc tym samym od modelu adaptacyjnego. Komunikacja społeczna nie może być utożsamiana ze schematycznymi, powtarzalnymi sposobami wchodzenia w interakcje, których zakres i charakter są stałe.

Rzeczywistość hybrydalna, która redefiniuje formy komunikowania i relacje społeczne, wymusza przejście od edukacji rozumianej adaptacyjnie (przyswajanie ustabilizowanych kodów) do edukacji transgresyjnej (twórcze przekraczanie i rekonfiguracja wzorów działania). W warunkach czwartej rewolucji w Infosferze, gdzie człowiek staje się zarówno nadawcą, odbiorcą, jak i „danymi” w obiegu informacji, kluczowe staje się kształcenie zdolności do projektowania, negocjowania i etycznego zarządzania przepływami znaczeń. W tej perspektywie „uczenie się” nie jest już tylko transferem treści, lecz praktyką translacji między wymiarami fizycznym, symbolicznym i wirtualnym, w których funkcjonuje podmiot hybrydalny.

Jeśli czwarta rewolucja decentralizuje podmiot i umieszcza go w sieci przepływów informacyjnych, zadaniem pedagogiki staje się mediacja między różnymi „interfejsami” świata: biologicznym, społecznym, technicznym i symbolicznym. Pedagogika traci charakter wyłącznie transmisyjny, a zyskuje funkcję translacyjną: uczy projektowania mostów między sferami, w których znaczenia powstają, krążą i są przetwarzane. Ten zwrot dobrze koresponduje z opisanym w artykule przejściem od statycznych struktur do procesualności i twórczej modyfikowalności interakcji.

ZAKOŃCZENIE

Wpływ rzeczywistości hybrydalnej na komunikację społeczną jest głęboki i złożony, ponieważ hybrydowość zmienia zarówno mechanizmy przekazywania informacji, jak i struktury relacji międzyludzkich. W rzeczywistości hybrydalnej, w której świat fizyczny, społeczny i cyfrowy przenikają się wzajemnie, komunikacja społeczna staje się dynamicznym procesem zależnym od technologicznych pośredników oraz od nowych form interakcji. Ma to bezpośredni wpływ na przeobrażenia tradycyjnych modeli komunikacji. Sieciowe społeczeństwo informacyjne tworzy nowe ramy dla interakcji, w których fizyczna obecność przestaje być warunkiem koniecznym dla uczestnictwa w dyskursie publicznym czy budowania więzi społecznych¹³. Możliwość komunikowania się w czasie rzeczywistym, niezależnie od odległości, nie tylko przyspiesza

¹³ CASTELLS, *The Rise of the Network Society*, 104.

wymianę informacji, ale także zmienia charakter relacji społecznych, które zyskują większą elastyczność i różnorodność.

Rzeczywistość hybrydalna w naturalny sposób stymuluje relatywizm wzorców komunikowania społecznego, co prowadzi do wzrostu zapośredniczenia, anonimowości, nietrwałości, ambiwalencji i czasami dużego instrumentalizmu w traktowaniu wartości oraz samych procesów komunikacji, zarówno w ramach wewnętrznych wspólnot, jak i między różnorodnymi grupami społecznymi. Dialog oraz interaktywne wymiany, które mają miejsce w komunikacji społecznej, muszą być wrażliwe na transformacyjną zmianę do nowych warunków, jakie oferuje zaawansowane społeczeństwo sieciowe. To społeczeństwo z jednej strony ułatwia kontakt i wymianę informacji, ale z drugiej strony może odbierać uczestnikom rzeczywistości hybrydalnej pełną podmiotowość i kontrolę nad własnym przekazem.

Niektórzy badacze twierdzą, że ramy komunikacji społecznej, w swoim wymiarze integracyjnym stymulowanym przez nowe media oraz odpowiednią im przestrzeń kontaktu, mogą prowadzić do powstania nowych synergicznych form komunikacji. Te formy są wynikiem współpracy i wzajemnego wpływu, prowadząc do tworzenia nowych, wspólnych wartości, norm i sposobów interakcji. Tego rodzaju komunikacja nie jest prostą sumą elementów istniejących wcześniej modeli, lecz nową jakością, która angażuje do współdziałania różne typy podmiotów i odmienne rodzaje środowisk społecznych.

Zgodnie z tą koncepcją, reguły niezbędne do zarządzania interakcjami społecznymi mogą być konstruowane poprzez dialog, w ramach którego wzorce komunikacyjne są negocjowane, kontestowane i rekonstruowane. Te procesy stają się jednak coraz bardziej zależne od technologii, informatycznie sterowane i w dużym stopniu ukształtowane przez konieczne formy kompetencji komunikacyjnych charakterystycznych dla współczesnej cywilizacji medialnej. Warto jednak, aby to nie technologie i nie media określały cele, treść i rezultat procesów komunikowania, jeśli to, co w człowieku ludzkie, nie ma być jedynie instrumentem ich utylitarne go zaawansowania.

BIBLIOGRAFIA

- BAUMAN, Zygmunt. *Razem osobno*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2003.
- BENNETT, W. Lance i Alexandra SEGERBERG. *The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics*. New York: Cambridge University Press, 2013.
- BOYD, Danah. *It's Complicated: The Social Lives of Networked Teens*. New Haven: Yale University Press, 2014.
- CASTELLS, Manuel. *The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell, 2009.

- DRYGALSKA, Ewa. „Jak tworzyć cyfrowe doświadczenia zwiedzających? Badania i testowanie jako podstawa projektowania cyfrowych produktów w muzeum”. *Muzealnictwo* 62 (2021):100–110.
- FLORIDI, Luciano. *The Fourth Revolution: How the Infosphere is Reshaping Human Reality*. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- FROMM, Erich. *Escape from Freedom*. New York: Farrar & Rinehart, 1941.
- Goffman, Erving. *The Presentation of Self in Everyday Life*. Garden City: Doubleday, 1959.
- JASKUŁA, Sylwia. „Rzeczywistość hybrydalna”. W: *Rzeczywistość hybrydalna. Pomiędzy bytami*, red. Sylwia Jaskuła, 15-32. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2022.
- JENKINS, Henry. *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. New York: New York University Press, 2006.
- KUHN, Thomas S. *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: University of Chicago Press, 1962.
- MATTONI, Alice. „I post, you rally, she tweets... and we all occupy: The challenges of hybrid spatiality in the Occupy Wall Street mobilizations”. W: *Social Media Materialities and Protest: Critical Reflections*, red. Mette Mortensen, Christina Neumayer i Thomas Poell, 17-27. London: Routledge, 2018.
- MILGRAM, Paul i Fumio KISHINO. „A Taxonomy of Mixed Reality Visual Displays”. *IEICE Transactions on Information and Systems E77-D* 12 (1994):1321-1329.
- RYAN, Richard M., C Scott RIGBY i Andrew K. PRZYBYLSKI. „The Motivational Pull of Video Games: A Self-Determination Theory Approach”. *Motivation and Emotion* 30, nr 3 (2006):344-360.
- TURKLE, Sherry. *Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other*. New York: Basic Books, 2011.

CZWARTA REWOLUCJA KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ

STRESZCZENIE

Powstanie rzeczywistości hybrydalnej, łączącej dwie odmienne przestrzenie obecności człowieka, tj. klasyczną i wirtualną, przekształciło zarówno skalę, zakres, jak i charakter współczesnej komunikacji społecznej. Integracja tych wymiarów umożliwia nowy przebieg komunikacji, wprowadzając odmienne dynamiki interakcji i redefiniując tradycyjne granice czasowe oraz przestrzenne. Celem artykułu jest analiza tych transformacji w warunkach rzeczywistości hybrydalnej. To podejście pozwala nie tylko na zrozumienie współczesnych wyzwań w komunikacji społecznej, ale także na sformułowanie nowych paradygmatów badawczych, które odzwierciedlają zmieniające się uwarunkowania współczesnego świata.

Słowa kluczowe: czwarta rewolucja; komunikacja; komunikacja społeczna; rzeczywistość hybrydalna; transformacja modeli komunikacji społecznej

THE FOURTH REVOLUTION OF SOCIAL COMMUNICATION

SUMMARY

The emergence of hybrid reality – combining two distinct spaces of human presence, namely the classical and the virtual – has transformed the scale, scope, and nature of contemporary social communication. Integrating these dimensions enables communication to unfold in new ways, introducing different dynamics of interaction and redefining traditional temporal and spatial boundaries. The aim of this article is to analyze these transformations within the conditions of hybrid reality. This approach not only helps to understand current challenges in social communication but also makes it possible to formulate new research paradigms that reflect the changing conditions of the modern world.

Keywords: communication; fourth revolution; hybrid reality; social communication; transformation of social communication models